

Дідик Сергій Сергійович

*кандидат історичних наук, старший викладач кафедри суспільних дисциплін
Запорізького державного медичного університету, м. Запоріжжя, Україна*

Особливості Реформації в Україні

(друга половина XVI ст. – перша половина XVII ст.)

У 2017 році весь європейський світ святкує 500-річчя Реформації у Європі. Реформація – складне і багатогранне явище, яке спричинило глибокі зміни у всіх сферах суспільного життя та трансформувало західне суспільство. Свої особливості Реформація мала і в Україні.

Саме явище Реформації на українських теренах у черговий раз доводить, що Україна, не зважаючи на втрату своєї державності, залишалася відкритою для європейського впливу, була знайома з європейськими ідеями та продовжувала свій розвиток у контексті європейського простору. Релігійні та соціальні рухи, які відбувалися у Європі, через Польщу, Литву, частково Чехію, доходили і до українських територій [1; 2].

Треба нагадати, що у цей період українці не мали власної держави і державності, а їх землі були поділені між сусідніми державами. Більшість українських територій входила до складу об'єднаної польсько-литовської держави Речі Посполитої. На відміну від поляків і литовців, українці не змогли забезпечити собі гідне місце у цій державі. Саме через Литву і Польщу українські землі познайомилися з основними ідеями Реформації.

Саме підґрунтя Реформації було підготовлено раніше. Він говорить про те, що українські землі познайомилися з ідеями гуситів ще у XV ст. Також в Україні діяли різні секти. Усі ці рухи були передвісниками Реформації [1].

Реформаційний рух в Україні мав багато спільного з польським реформаційним рухом. В Україні, як і в Польщі реформаційний рух мав шляхетський характер. Широкі верстви населення залишалися, переважно байдужими до ідей протестантизму. Українська шляхта і магнатерія прагнули використати Реформацію для власних цілей: секуляризація церковних земель, захист власних прав і свобод і ін. [3, с. 155,160; 4; 5].

Можна відмітити і певний регіональний характер Реформації. Так, лютеранство практично не поширилося на українські терени. Кальвінізм був поширений переважно в Західній Україні – Перемишльській і Холмській землях воєводства Руського, на територіях Волинського і Белзького воєводств і чи не найбільше на Закарпатті. Громади социніан з польських територій з другого-третього десятиріччя XVII ст. поширюється на українських землях – переважно це Волинь і західна частина Київського воєводства [3, с. 157;6].

Певний успіх кальвінізму в Україні пояснює тим, що кальвіністи адаптувати своє вчення до місцевих традицій та народної культури. Це позитивно відобразилося на науково-освітній, перекладацькій, полемічній діяльності, у зверненні до національних мов. Навіть в українських та білоруських етнічних землях у XVI — XVII ст. виникла низка кальвіністських шкіл, друкарень, культурно-освітніх центрів [6].

Загалом саме Реформація сприяла перекладу церковної літератури на «живу» українську мову. У богослужіннях також почала вживатися мова, яка була зрозуміла простому народу. Так, І. Огієнко констатує, що з середини XVI ст., в Україні з'являються переклади Св. Письма «живою» українською мовою, причому оригіналами для цих перекладів звичайно служать польські протестантські переклади. Наприклад, Пересопницьке Євангеліє 1556 – 1561 р. значною мірою було перекладено з лютеранського Нового Заповіту Секлюціана 1553 р. [1].

Важливим є те, що Реформація на більшій частині України стала каталізатором реформ православної церкви, каталізатором розвитку української

культури, мови, освіти. С. Плохій говорячи про Реформацію на українських землях застосовує термін «Східна Реформація», в значенні Православна Реформація. Православна Реформація це зусилля з боку православних церков від Константинополя до Москви, спрямованих на те, щоб наздогнати Реформацію і Контрреформацію в Європі та реформувати православ'я під час цього процесу [7].

Як слушно зауважив В. Ульяновський, «діяльність протестантів, покликана заперечувати необхідність традиційних християнських конфесій, як це не парадоксально, сприяла їхньому відродженню, самоочищенню і пробудженню до духовної праці. Діячі православної церкви в Україні значною мірою використали досвід протестантів для внутрішньої реорганізації та вдосконалення церковного життя» [8, с. 211].

Прозахідний реформаційний рух почався у Руській православній церкві на початку 1590-х років як реакція на кризу, що охопила Київську митрополію. У цей час польська католицька церква активно займалася самооновлення, що несло загрозу православ'ю, оскільки реформована і оновлена католицька церква ставала більш привабливою, могла залучити до своїх лав більше прибічників, більше православних могли змінити свою віру на католицьку [7].

У ході Православної Реформації Київ повернув собі статус центру – культурного, освітнього, частково політичного. Митрополит Петро Могила провів низку важливих реформ, які дозволили оновитися православній церкві та адаптуватися до нових реалій життя. Реформуванню освіти була приділена велика увага. П. Могила заснував першу православну колегію в Києві та пристосував програму єзуїтських колегіумів (передових навчально-освітніх закладів того часу) до її потреб. Так постала Києво-Могилянська академія [7].

Наслідком реформ П. Могили стали: життєздатна православна церква, освічене духівництво, чітко визначений символ віри, стандартизовані богослужбні практики, посилення влади єпископів у церкві, зміцнення церковної дисципліни та поліпшення стосунків з королівською владою. Ці заходи

відповідали викликам Реформації і Контрреформації — характерним ознакам конфесіоналізації релігійного життя всієї Європи. Таким чином, у середині XVII століття під керівництвом Петра Могили православні приєдналися до загальноєвропейського процесу Реформації і Контрреформації [7].

Не можемо не відмітити певних негативних рис Реформації для українських земель і справи православ'я зокрема. В. Ульяновський констатує, що протестантизм, фактично руйнував традиційну православну церкву, руйнував традиційний уклад життя, релігійну ментальність і породив цілий ряд збурень і протиріч у релігійному та національному русі [8, с. 211]. А через те, що протестантизм XVI–XVII ст. не пустив міцного коріння ані в Польщі, ані в Україні, після наступу Контрреформації значна частина протестантів-шляхтичів навертається до католицизму чи до православ'я.

Можемо констатувати, що Україна не змогла у повній мірі реалізувати потенціал Реформації і не досягла таких блискучих результатів, яких, наприклад, досягли Німеччина і Англія – які у Новий час стануть на шлях розвитку динамічних капіталістичних відносин. Але Реформація залишила помітний слід в історії українського народу, його культурі, духовному та церковному житті. Реформація в Україні чітко довела, що українські землі мають тісний зв'язок з Європою, відкриті для діалогу з європейськими країнами та розвиваються у контексті Західної цивілізації.

Література:

1. Огієнко І. І. Реформація в Україні. - Режим доступу: <http://litopys.org.ua/ohienko/oh05.htm>

2. Ольга Блищик. Шляхи проникнення реформаційних ідей на українські землі в XVI ст. - Режим доступу: <https://r500.ua/shlyahi-proniknennya-reformatsijnih-idej-na-ukrayinski-zemli-v-xvi-st/>

3. Зашкільняк Л.О., Крикун М.Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. - 752 с.

4. Михайло Мокієнко. 500 років Реформації. Її історія та значення в контексті України. - Режим доступу: <https://r500.ua/500-rokiv-reformatsiyi-yiyi-istoriya-ta-znachennya-v-konteksti-ukrayini/>

5. Василь Балух. Реформація і Україна. - Режим доступу: <https://r500.ua/reformatsiya-i-ukrayina/>

6. Любащенко В.І. Реформаційний рух. - Режим доступу: <http://litopys.org.ua/istkult2/ikult234.htm>

7. Плохій Сергій. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. - Режим доступу: <https://www.e-reading.club/book.php?book=1051189>

8. Василь Уляновський. Історія церкви та релігійної думки в Україні: у 3. кн.: Навч. посібник для студ. вищих навч. закладів. - Кн. 2 : Середина XV - кінець XVI століття / В. Уляновський. – К.: Либідь, 1994 . - 254 с.

Дідик С. С. Особливості реформації в Україні (друга половина XVI ст. – перша половина XVII ст.) / С. С. Дідик // Реформація і трансформація суспільства : досвід минулого і виклики сучасності : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 8-9 грудня 2017 р.). – Львів, 2017. – С. 70-72.